

RECENZJA
Rozprawy doktorskiej mgr Tomasza Pawła Kijewskiego
na temat: PRZECIWDZIAŁANIE ZAGROŻENIOM HYBRYDOWYM

Znaczenie podjętego problemu naukowego.

Aktualność i ważność problematyki podjętej w rozprawie nie podlega dyskusji. Traktuje ona o potrzebach i sposobach przeciwdziałania aktualnym i perspektywnym zagrożeniom hybrydowym występującym współcześnie w stosunkach międzynarodowych. Problematyka działań poniżej progu wojny nie jest zjawiskiem nowym. Ich symptomy znane są, bo opisane już w dziełach starożytnych teoretyków - strategów (Sun -Tsu.– (*Sztuka wojny*) oraz nowożytnych myślicieli - Niccolo Machiaweli. (*Księżę*) czy Karl von Clausewitz (*O wojnie*). Symptomy te wskazywały na potrzebę synergicznego oddziaływania na stronę przeciwną nie tylko środkami walki zbrojnej, lecz także środkami oddziaływania psychologicznego, czy działań dywersyjnych prowadzących często do obniżenia morale walczących wojsk i stawiającej opór ludności cywilnej, a przez to osiągnięcie założonych celów strategicznych bez fazy starcia zbrojnego lub też jako istotne wsparcie działań militarnych. I choć cele tych działań pozostają niezmiennie, to środki, którymi dysponują współczesne państwa istotnie rozszerzają możliwości niemilitarnego oddziaływania na stronę przeciwną. Oddziaływanie to nakierowane na wywieranie wpływu we wszystkich obszarach funkcjonowania państwa może stanowić (i często stanowi) wstępny etap poprzedzający ingerencję militarną. Dowodzą tego dobitnie przytoczone przez Doktoranta przykłady działań Rosji w Ukrainie i Syrii określane mianem „wojny hybrydowej” łączącej w sobie wojnę informacyjną, niekonwencjonalną oraz konwencjonalną. Jeśli działania informacyjne i niekonwencjonalne przyniosą pożądane rezultaty, to działań zbrojnych nie trzeba podejmować. Aspekt militarny jest bowiem stosunkowo niewielką częścią dostępnych narzędzi działań hybrydowych. Inne narzędzia to, np. presja ekonomiczna, mobilizacja społecznych grup nacisku do demonstrowania niezadowolenia czy przeprowadzanie przez państwa lub grupy terrorystyczne działań w Internecie, w tym cyberataków. Niezależnie jednak od użytych narzędzi wojna hybrydowa jest działaniem spójnym, angażującym wszelkie środki dostępne danemu państwu lub grupie

społecznej do wykorzystania słabości i niedoskonałości przeciwnika bez uciekania się do otwartego konfliktu lub stanowiąca wstęp do niego.

Działania o charakterze hybrydowym są swego rodzaju wojną pełzającą, która może być prowadzona przez trudnego do określenia przeciwnika w czasie – teoretycznie – pokoju. Dlatego należy nieustannie monitorować środowisko rzeczywiste i informacyjne w celu możliwie wczesnego wykrycia wymienionych cech charakterystycznych. Wystąpienie tych elementów lub choćby ich części pozwala na stwierdzenie, że wojna hybrydowa już jest prowadzona. W przeciwnym wypadku lub ze względu na brak właściwej reakcji, strona atakowana (w pierwszej fazie) może znaleźć się w sytuacji, w której jej możliwości przeciwdziałania będą już znacznie ograniczone z powodu zaawansowania działań przeciwnika wówczas szanse podjęcia skutecznego przeciwdziałania będą istotnie zmniejszone. Dlatego tak ważne dla zapewnienia bezpieczeństwa jest ciągle doskonalenie metod identyfikacji oraz skutecznego przeciwdziałania zagrożeniom o charakterze hybrydowym co dostrzegł doktorant i przyjął za ambitny cel dysertacyjny.

Reasumując, należy stwierdzić, iż przedłożona do recenzji rozprawa doktorska, spełnia wymagania pracy o charakterze naukowo – badawczym i posiada w pełni charakter poznawczy. Podjęta przez Doktoranta tematyka doskonale wpisuje się w ramy nauk o bezpieczeństwie, a dzięki systematyzacji podstawowych zagadnień związanych z podjętą problematyką oraz przejrzystości procesu badawczego, całkowicie zasługuje na to aby uczynić ją przedmiotem rozprawy doktorskiej.

1. Ocena metodologiczna rozprawy

Zamiany badawcze przedstawione zostały w oddzielnym rozdziale zatytułowanym „*Założenia badawcze* ” Miały one swe odniesienia w treściach pracy oraz w zakończeniu, gdzie znajdujemy ocenę realizacji procedury badawczej. Zastosowane podejście metodyczne jest zgodne z obecnymi poglądami i wymaganiami w środowisku uprawiającym nauki społeczne. Czytelnie określony został przedmiot badań, za który uznano *zagrożenia hybrydowe oraz sposoby przeciwdziałania tym zjawiskom* (s.17). Tak zakreślony przedmiot badań wymagał czytelnego wytyczenia celu do jakiego zmierzać powinien wysiłek badawczy. Autor jako cel pracy przyjął *zidentyfikowanie charakteru zagrożeń hybrydowych, pokazanie aktualnych metod przeciwdziałania im zarówno w Polsce jak i na forum międzynarodowym oraz wskazanie możliwości doskonalenia sposobów przeciwdziałania tym zagrożeniem*. Takie określenie celu miało swe reperkusje w procesie badawczym, gdzie zastosowane metody weryfikacji

założonych hipotez umożliwiały pozyskanie zarówno wiedzy teoretycznej, a poprzez pozyskanie opinii celowo dobranych respondentów - sugerowanie rozwiązań praktycznych. Główny problem badawczy wyrażony pytaniem: *w jaki sposób usprawnić sposoby przeciwdziałania aktualnym oraz potencjalnym zagrożeniom hybrydowym?* zakłada, iż stosowane dotychczas sposoby przeciwdziałania tym zagrożeniom nie spełniają oczekiwań i wymagają systematycznego doskonalenia. Szczegółowo opisane w rozdziale trzecim rozwiązania, nie zostały poddane krytyce, dlatego trudno odnieść się do konieczności dokonywania zmian w czymś, co funkcjonuje poprawnie (brak dostrzeżonych niedociągnięć), pomijając oczywiście konieczność reagowania na dynamicznie zmieniające się zagrożenia (w tym hybrydowe). Zwraca uwagę poprawność relacji między głównym problemem badawczym, a problemami szczegółowymi, które z kolei ściśle korespondują z treściami kolejnych rozdziałów.

Dobór metod badawczych i ich zastosowanie jest adekwatne do charakteru pracy. Dotyczy to przede wszystkim klasycznych metod teoretycznych, w tym zwłaszcza szeroko stosowanej analizy, której wyniki zostały starannie opracowane i przedstawione w tekście. Dokonywane uogólnienia potwierdzają poprawność stosowania syntezy pozwalającej rzeczowo i czytelnie przedstawić uzyskane rezultaty z przeprowadzonych badań. Na podkreślenie zasługuje zastosowanie w pracy klasycznej metody empirycznej - sondażu diagnostycznego przeprowadzonego techniką wywiadu eksperckiego. Właściwy dobór ekspertów przy wykorzystaniu uznanych narzędzi badawczych pozwoliły uzyskać wartościowy materiał poznawczy. Niedosyt budzi jednak brak zaprezentowania organizacji przebiegu badań co uniemożliwia ocenę przyjętej koncepcji badań i zastosowanej procedury badawczej. Do elementów pozytywnie ocenianych zaliczyć należy także uogólnienia zawarte w zakończeniach każdego z rozdziałów oraz w zakończeniu pracy. Wskazano tam także możliwe kierunki kontynuacji badań.

Analiza przedstawionego materiału badawczego wskazuje na stosunkowo dokładne określenie głębokości i zasięgu rozwiązywanego problemu. Nie budzi także wątpliwości dobór literatury. W spisie bibliograficznym umieszczono 17 pozycji zwartych oraz 139 artykułów i stron internetowych, 7 aktów prawnych (ustaw) oraz 15 dokumentów strategicznych, rezolucji i raportów dotyczących różnych aspektów rozpatrywanej problematyki.

Rozprawa zapoczątkowana wstępem, a następnie rozwinięta w pięciu rozdziałach, stanowi zamkniętą i tematycznie spójną całość.

3. Ocena wartości merytorycznej rozprawy

Część merytoryczną pracy ujęto w 5-ciu rozdziałach odpowiadających treścią zamiarom badawczym zawartym w części metodycznej. Treści merytoryczne zawarte w poszczególnych rozdziałach są oryginalne, wiarygodne, poparte wynikami badań i wnoszą pewien istotny wkład do nauki o bezpieczeństwie. Na podstawie treści zawartej w poszczególnych rozdziałach opartych na wynikach analiz materiałów źródłowych i sposobie prezentacji owych treści można z całą pewnością stwierdzić, że Kandydat posiada dogłębną wiedzę dotyczącą badanej problematyki oraz potrafi ją przekazać w sposób klarowny i zrozumiały. Praca wnosi nowe spojrzenie na temat badanego problemu i może przyczynić się do rozwijania wiedzy w dziedzinie nauk o bezpieczeństwie.

Rozdział drugi (s.23-118) (pierwszy rozdział odnosi się do założeń metodologicznych) poświęcono charakterystyce zagrożeń hybrydowych. Na podstawie analizy wielu źródeł literatury zaprezentowano przegląd definicji dotyczących zagrożeń hybrydowych, omówiono także specyfikę konfliktu hybrydowego wskazując te jego cechy, które obnażają zamiary agresora przy stosowaniu różnych form pozamilitarnego oddziaływania. Z uznaniem odnosząc się do zaprezentowanego materiału badawczego obrazującego wysiłek badawczy Doktoranta trudno oprzeć się wrażeniu, że treści mają charakter deskrypcyjny, odzwierciedlający poglądy innych (uznanych) publicystów bez wyrażenia własnej opinii na rozpatrywaną problematykę. Dotyczy to zarówno obszaru definicyjnego zagrożeń hybrydowych jak i rozważań dotyczących specyfiki konfliktu hybrydowego.

Interesującym zarazem pouczającym przykładem zagrożeń jak i działań hybrydowych jest przedstawione studium przypadku dotyczącego wojny w Syrii w 2011 r. między siłami prezydenta Baszara al Asada, a zbrojną opozycją oraz działań hybrydowych Federacji Rosyjskiej podczas aneksji Krymu w 2014 roku. Słusznie autor zauważa, że zaangażowanie Federacji Rosyjskiej we wsparcie reżimu Baszara al Asada stanowiło poligon doświadczalny do przeprowadzenia działań hybrydowych w niewypowiedzianej Ukrainie wojnie o Krym.

Analiza przytoczonych przykładów wojny hybrydowej zdaje się, zdaniem Autora, wskazywać na ryzyko bezczynności jako większe zagrożenie niż ryzyko związane z podejmowaniem działań. Taka sytuacja zaistniała na Ukrainie – Kijów nie zorientował się w porę w celu i zakresie działań prowadzonych przez Federację Rosyjską. Nie podjął więc skutecznych przeciwdziałań wtedy, gdy to było możliwe, co z kolei doprowadziło do utraty integralności terytorialnej i funkcjonowania struktur władzy politycznej na części terytorium państwa. Działania podjęte przez Ukrainę siłą rzeczy mogły mieć na celu tylko ograniczanie szkód (nie

zaś ich uniknięcie. Nieschematyczność działań, ich wielopłaszczyznowość i symultaniczność dają efekt synergii, który wzmacnia skuteczność osiągnięcia celu głównego.

Oczekiwałem, że wnioski zawarte w końcowej części rozdziału stanowią będą syntezę rozważań prowadzonych w rozdziale. Wobec bogactwa treści zawartych w analizowanych przykładach działań o charakterze hybrydowym wnioski nie odnoszą się do wyartykułowanych (na str. 30) elementów charakteryzujących wojnę hybrydową ni też zawartych na str. 30/33 cech wojny hybrydowej autorstwa amerykańskiego badacza W. J. Nemet-a. Odniesienie się do wspomnianych cech, jako efekt analizowanych działań hybrydowych w Syrii i Ukrainie zwiększyłoby spójność treści prezentowanych w rozdziale.

Rozdział 3 (s. 119- 201) Przedstawione tu wyniki badań stanowią rozwiązanie trzeciego problemu szczegółowego zawierającego się w pytaniu: *jakie są aktualne sposoby przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym?* W treściach rozdziału skupiono się nad instytucjach (podmiotach) zajmujących się problematyką przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym oraz dokumentach stanowiących podstawę do identyfikacji narzędzi służących do realizacji działań hybrydowych (cyberataków, dezinformacji, nielegalnej migracji ludności, blokady i dyskryminacji gospodarczej (itp.) oraz możliwością ich neutralizacji. Analizie poddano zarówno podmioty i rozwiązania krajowe jak i występujące w Unii Europejskiej i NATO, gdzie wskazano sposób postępowania w zakresie przeciwdziałania owym zagrożeniom poprzez budowę unijnej i sojuszniczej odporności na nie. Przedstawione rozwiązania narodowe oraz Unijne i Sojusznicze (NATO) Autor wzbogacił o prezentację metod zwalczania zagrożeń hybrydowych w Izraelu Australii i Nowej Zelandii i choć przedstawiony materiał jest interesujący to nieczytelnymi dla recenzenta są kryteria doboru owych państw do analizy. Mimo rozbudowanego materiału badawczego trudno znaleźć krytyczną ocenę rozwiązań instytucjonalnych i prawnych występujących w Polsce jak i w krajach Unii Europejskiej oraz Sojuszu NATO dotyczących przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym. To właśnie oceny krytyczne winny stanowić drogowskaz do usprawnienia sposobów przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym (s. 14- główny problem badawczy)

Rozdział 4 (202- 235) Autor starał się wykazać, że istnieje szereg czynników, które wskazują na potrzebę usprawnienia istniejących sposobów przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym. Identyfikacja owych czynników nie przysporzyła Doktorantowi wielu trudności, zwłaszcza, że ich identyfikację oparł na stwierdzeniu (powtarzającym się na każdej stronie nawet kilka razy) “jak wskazują wyniki badań“ bez odwołania się do owych badań.

Przypuszczam, że chodzi tu głównie o analizę (literatury) gdyż synteza - metoda towarzysząca analizie, wymaga uogólnień i wniosków formowanych przez badacza. Potrzebę usprawnienia sposobów przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym autor uzasadnia:

- złożonym charakterem tego rodzaju działania;
- destrukcyjnym wpływem na atakowane państwo;
- trudnościami wykrycia i neutralizacji działań poniżej progu wojny (s. 323).

Trudno polemizować z tak oczywistymi przesłankami, które nie wymagały, moim zdaniem, zbyt dużego wysiłku badawczego, zwłaszcza, że nawet ten „wysiłek” nie został udokumentowany.

Rozdział 5-ty(s. 236-312) to swoiste podsumowanie badań i wskazanie rozwiązań, obszarów oraz zakresu ich zastosowania dla zwiększenia skuteczności przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym. Jako remedium na zidentyfikowane zagrożenia hybrydowe Autor wskazał odstraszanie oraz współpracę międzynarodową - zwłaszcza Sojuszniczą. Trudno nie zgodzić się z takim podejściem, zwłaszcza, że argumentacja dotycząca zarówno odstraszania jak i współpracy międzynarodowej jest przekonująca. W świetle wniosków z rozdziału 4 dotyczących czynników wpływających na potrzebę usprawnienia przeciwdziałania, racjonalnym wydaje się połączenie odstraszania ze współpracą międzynarodową, a zwłaszcza sojuszniczą. Wówczas potencjał odstraszania może wykazać się dużą skutecznością. Sądzę jednak, że przeciwdziałanie zagrożeniom hybrydowym to nie tylko odstraszanie i współpraca międzynarodowa, to szereg przedsięwzięć prawnych, organizacyjnych i technicznych identyfikujących jawiące się zagrożenia oraz formy i sposoby przeciwdziałania im, począwszy od świadomości sytuacyjnej społeczeństwa, (o której doktorant napisał między m. in. w rozdziale 3), ale także działań przeciwko propagandzie, dezinformacji, manipulacji faktami, dywersji, działaniu obcych służb wywiadowczych itp. Przeciwdziałanie zagrożeniom hybrydowym musi więc obejmować zarówno działania ochronno - obronne jak i aktywne przeciwdziałanie.

Wiedzę ekspercką kandydat wykorzystał w podrozdziale 5.3 gdzie zaprezentowane zostały poglądy respondentów (ekspertów) na zaproponowane przez Autora tezy. Szkoda, że wnioski z badań ekspertów uzyskane tą techniką nie zostały wykorzystane do uwiarygodnienia wyników badań prezentowanych w pozostałych rozdziałach merytorycznych.

Zakończenie (s. 313-319) zawiera podsumowanie całego opracowania, odnosząc się ogólnie do osiągnięcia założonych celów i rozwiązania problemów badawczych. Recenzowaną rozprawę doktorską uzupełnia bibliografia, w której znalazły się opracowania zwarte, akty prawne, raporty, artykuły i czasopisma oraz wiarygodne źródła internetowe. Poziom

pisarskiego ujęcia wyników badań nie budzi zastrzeżeń, choć zdarzają się drobne błędy tzw. literówki.

4. Ocena końcowa

Rozprawa jest autorskim dziełem Doktoranta, dowodzi oryginalności prowadzonych badań oraz dojrzałości wykorzystywanego warsztatu badawczego. Użyta terminologia jest poprawna i zgodna z obowiązującymi normami. Doktorant wykazał potrzebę naukowego poznania zawartej w niej problematyki. Zastosowana procedura badawcza odpowiada charakterowi problemu naukowego, a uzyskane rezultaty badań zostały poprawnie ujęte w postać zwartej opracowania naukowego. Recenzowaną rozprawę doktorską cechuje zrozumiały styl pisarski. Autor wykazał się umiejętnością analizowania, projektowania badań własnych i ich prowadzenia oraz formułowania wniosków. Poprawność merytoryczna przedstawionej do recenzji pracy nie budzi zastrzeżeń, o wartości naukowej przedłożonej rozprawy doktorskiej świadczą, w mojej ocenie, między innymi następujące przesłanki:

- sformułowany interesujący problem badawczy, który stał się ambitnym zadaniem dysertacyjnym;
- poprawnie przyjęte założenia metodologiczne i zastosowane adekwatne do badanych problemów metody i narzędzia badawcze;
- dokonanie syntezy wyników badań proponując kierunki przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym.

W trakcie lektury rozprawy doktorskiej nasunęło się kilka dyskusyjnych kwestii, wymagających głębszych wyjaśnień pozostawiam je do wyjaśnienia podczas publicznej obrony rozprawy doktorskiej:

1. We wnioskach (s. 311) Autor sugeruje aby liczebność polskich Sił Zbrojnych (odstraszania) wynosiła co najmniej 500000 żołnierzy i 1,5 miliona przeszkolonych rezerw. W innym miejscu (strona 314) nawet 680000 i 2 miliony przeszkolonych rezerw.

Proszę wskazać jakie czynniki (oprócz proporcji w stosunku do liczby ludności) należy brać pod uwagę określając liczbową wielkość Sił Zbrojnych?

2. Jakie badania uprawniały Doktoranta do zaproponowania rozbudowy cywilnych i wojskowych służb specjalnych oraz utworzenia dla nich oddzielnego dowództwa niezależnego od innych rodzajów sił zbrojnych?(s. 310)
3. Jakie przedsięwzięcia i w jakich dziedzinach funkcjonowania państwa mogą zapewnić jego odporność na zagrożenia hybrydowe?"

Wniosek końcowy

Pomimo zawartych w recenzji krytycznych uwag, dostrzec jednak należy oryginalność przyjętego problemu badawczego jego znaczenie, trafność zastosowanych metod oraz narzędzi badawczych, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Wszystko to sprawia, że wysiłek Doktoranta związany z przeprowadzeniem badań i opracowaniem ich w formie rozprawy doktorskiej należy ocenić pozytywnie. Recenzowana rozprawa pana magistra Tomasza Pawła Kijewskiego pt. *Przeciwdziałanie zagrożeniom hybrydowym* stanowi indywidualny dorobek Doktoranta spełniając – w mojej ocenie - wymagania dotyczące rozprawy doktorskiej określone w artykule 187 ustęp 1 litera 2, ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* , w związku z powyższym wnoszę o jej przyjęcie i dopuszczenie do publicznej obrony

.....